

Venäläistä filosofiaa etsimässä

Aleksanteri-instituutissa järjestettiin elo-marraskuussa seminaarisarja, jossa vierailevien tutkijoiden ohjelmaan osallistuvat kansainväliset huiput esittelivät ajankohtaisia hankkeitaan. Syksyn mittaan kuultiin muun muassa bloggaavista kuvernööreistä, perhepolitiikasta ja modernisaatiosta. Sarjan aloitti professori Daniela Steila, joka esitelmöi ajattelun ja kansallisen identiteetin historiasta Venäjällä.

Puhe ”venäläisestä filosofiasta” on usein ideologista: ilmauksella ei tarkoiteta vain Venäjällä tehtävää filosofiaa tutkimusta vaan filosofiaa, jonka ajatellaan olevan nimenomaan venäläistä ja jonka nähdään ilmentävän Venäjän ideaa tai venäläistä sielua. Steilan mukaan voi löytää kuusi selvästi toisistaan erottuvaa periodia, joiden aikana ajatukseen kansallisesta filosofiasta on kiinnitetty Venäjällä erityisen paljon huomiota. Kiinnostus ei toki ole aina ollut samanlaista. Esimerkiksi 1800-luvun jälkipuoliskolla venäläistä filosofiaa tarkasteltiin sekä maltillisen deskriptiiviseen että romanttisen kansallismieliseen sävyyn. ”Venäläinen filosofia” tarkoittaa tällöin joko venäläisten panosta filosofian yhdessä ja ainoassa hankkeessa tai leimallisesti venäläisen ajattelun kiteytymistä omaksi, muiden maiden filosofioista eroavaksi filosofiakseen. Erilaisia näkökulmia yhdistää ensinnäkin näkemys, että venäläisen filosofian suhde ortodoksiseen uskoon on erityislaatuinen, ja toisaalta venäläisten Eurooppa-suhteen korostaminen. Kysymys venäläisen filosofian omaperäisyydestä on usein käytännössä ymmärretty kysymykseksi siitä, miten venäläinen filosofia eroaa eurooppalaisesta filosofiasta.

Länsisuhteen merkitys ei edelleenkään ole vähäinen, mutta 1900-luvun aikana se sai aivan uudenvälisiä piirteitä. Steila huomautti, että länsimainen Venäjän tutkimus syntyi paljolti Neuvostoliitosta 1922 paenneiden emigranttifilosofien käsitysten varaan. Kuten Nikolai Berdjajev on todennut, monet katsoivat, että maanpakoon lähtevän älymystön tehtävä oli pitää autenttinen venäläinen kulttuuri ja ajattelu hengissä sekä siirtää ne tuleville sukupolville. Emigrantit pyrkivät ensin vaikuttamaan Neuvostoliiton tilanteeseen. Kun heidän toiveensa osoittautuivat katteettomiksi, he toimivat aktiivisesti länsimaissa ja toivat esille näkemyksiään venäläisen filosofian historiasta ja luonteesta. Tästä seurasi Steilan sanoin ”arvolatautuneen”, autenttisuutta korostaneen filosofianäkemyksen päätyminen hallitsevaan asemaan länsimaisessa Venäjän tutkimuksessa. Samaan aikaan myös Neuvostoliitossa pyrittiin tulkitsemaan venäläisen filosofian historiaa arvolatautuneessa hengessä, arvot vain olivat toiset. Toisen maailmansodan aikana koettiin erityisen tärkeäksi korostaa venäläisajattelijoiden roolia materialistisen filosofian kehityksessä ja vähätellä saksalaisten merkitystä. Yksikään tulkinta vivahde-eroista venäläisen ja eurooppalaisen filosofian välillä on tuskin ollut yhtä meukas kuin kontrasti näiden kahden arvolatautuneen kuvan välillä.

Perestroika ja Neuvostoliiton kaatuminen palauttivat näkemykset autenttisuudesta venäläisestä ajattelusta arvoonsa. Steila tiivistä, että uusi poliittinen tilanne herätti yleisen ajatuksen, jonka mukaan oli palattava jatkamaan jotain, joka oli vain keskeytynyt neuvostovuosien ajaksi. Maastamuuttajien lännessä jatkama perinne otettiin avuksi, kun venä-

läisen filosofian uutta identiteettiä koetettiin hahmottaa.

Steilan mielestä tilanne on tällä hetkellä tieteenharjoittajalle innoittava, koska Venäjällä tehdään erittäin arvokasta filosofian historian tutkimusta samalla, kun arvolatautunut ajattelutapa on yhä poliittisesti tärkeä. Steila lopettikin metodisiin pohdintoihin, joita pidin erityisen kiinnostavina. Yhtä aikaa olisi kyettävä sekä tarkastelemaan hyvin monenlaisia aineistoja ja muodostamaan niiden avulla kokonaiskuva venäläisestä ajattelusta että vältettävä arvolatautuneita tutkimusta ohjaavia kehikkoja, kuten ajatuksia venäläisestä sielusta tai Venäjän ideasta. Steila viittasi D. S. Lihatsevin ”teoreettisen historian” käsitteeseen sekä Evert van der Zweerden ajatukseen ”filosofisista kulttuureista” menetelmällisesti painavina panoksina.

Nähdäkseni ainakin kulttuurin käsite voi osoittautua liki yhtä ongelmalliseksi työkaluksi Steilan tarkoituksiin kuin vaikkapa idean käsite. Identiteettipolitiikan kuumat sanat eivät ole kaikkialla samoja, mikä näkyy esimerkiksi siinä, millaisessa roolissa sana ”sielu” on venäläisissä keskusteluissa. Sanalla ”kulttuuri” on kuitenkin myös Venäjällä melkoisesti painolastia. Jos tarkoitus on hakea metodisia ratkaisuja, joiden avulla on mahdollista pysyttäytyä identiteettipolitiikasta mahdollisimman etäällä, sanavalintoihin joutuu kiinnittämään huomiota.

Inkeri Koskinen

(Juttu on alun perin julkaistu *Filosofia.fi*-verkkolokissa osoitteessa: <http://www.filosofia.fi/node/5461>)